

Per una lectura acompanyada de l'Encíclica “Laudato si”

Aquest text, fet públic per la Conferència Episcopal Espanyola, s'ofereix com a suport per a una primera lectura de l'Encíclica, ajudant a tenir una visió de conjunt i detectar les línies de fons. En primer lloc s'ofereix una presentació de “*laudato si*” en conjunt, i després es realitza un recorregut per cada capítol. En ell s'assenyala el seu objectiu i es reproduïxen alguns paràgrafs clau. Els nombres entre parèntesis remetent als paràgrafs de l'Encíclica.

Una visió general

«Quin tipus de món volem deixar als que ens succeeixin, als nens que estan creixent?» (N. 160). Aquesta pregunta està en el centre de *laudato si*”, l'esperada encíclica del Papa Francesc sobre la cura de la casa comuna. I continua: «Aquesta pregunta no afecta només a l'ambient de manera aïllada, perquè no es pot plantejar la qüestió de manera fragmentària», i ens condueix a interrogar-nos sobre el sentit de l'existència i el valor de la vida social: «¿Per què passem per aquest món? ¿Per què vam venir a aquesta vida? ¿Per a què treballem i lluitem? ¿Per què ens necessita aquesta terra?»: Si no ens plantejem aquestes preguntes de fons -diu el Pontífex -«no crec que les nostres preocupacions ecològiques puguin obtenir resultats importants».

L'Encíclica pren el seu nom de la invocació de sant Francesc, *laudato si*”, *mi Signore*, que en el Càntic de les criatures recorda que la terra, la nostra casa comuna, «és també com una germana amb la qual compartim l'existència, i com una mare bella que ens acull entre els seus braços»(1). Nosaltres mateixos «som terra (cf. Gn 2,7). El nostre propi cos està format per elements del planeta, el seu aire ens dóna l'alè i la seva aigua ens vivifica i restaura»(2).

Però ara aquesta terra maltractada i saquejada clama (2) i els seus gemecs s'uneixen als de tots els abandonats del món. El Papa Francesc ens convida a escoltar-los, trucant a tots i cada un -individus, famílies, col·lectius locals, nacionals i comunitat internacional- a una "conversió ecològica", segons expressió de Sant Joan Pau II, és a dir, a «canviar de ruta», assumint la urgència i la bellesa del desafiament que se'ns presenta davant la «cura de la casa comuna». Alhora, el papa Francesc reconeix que «s'adverteix una creixent sensibilitat respecte a l'ambient i a la cura de la natura, i creix una sincera i dolorosa preocupació pel que està passant amb el nostre planeta» (19), permetent una mirada d'esperança que travessa tota l'Encíclica i envia a tots un missatge clar i esperançador: «La humanitat té encara la capacitat de col·laborar per construir la nostra casa comuna» (13); «L'ésser humà és encara capaç d'intervenir positivament» (58); «No tot està perdut, perquè els éssers humans, capaços de degradar-se fins a l'extrem, poden també superar-se, tornar a triar el bé i regenerar» (205).

El Papa Francesc es dirigeix, és clar, als fidels catòlics, reprenent les paraules de Sant Joan Pau II: «els cristians, en particular, descobreixen que la seva comensalitat dins de la creació, així com els seus deures amb la natura i el Creador, formen part de la seva fe»(64), però es proposa «especialment entrar en diàleg amb tots sobre la nostra casa comuna»(3): el diàleg apareix en tot el text, i en el capítol 5 es torna instrument per afrontar i resoldre els problemes. Des del principi el papa Francesc recorda que també «altres esglésies i comunitats cristianes -com també altres religions- han desenvolupat una profunda preocupació i una valuosa reflexió» sobre el tema de l'ecologia (7). Més encara, assumeix explícitament la seva contribució a partir de la de «l'estimat Patriarca Ecumènic Bartomeu» (7), àmpliament citat en els nn. 8-9. En diversos moments, a més, el Pontífex agraeix als protagonistes d'aquest esforç -tant individus com associacions o institucions-, reconeixent que «la reflexió d'innombrables científics, filòsofs, teòlegs i organitzacions socials [ha] enriquit el pensament de l'Església sobre aquestes qüestions»(7) i convida a tots a reconèixer «la riquesa que les religions poden oferir per a una ecologia integral i per al desenvolupament ple del gènere humà»(62).

El recorregut de l'Encíclica està traçat en el n. 15 i es desenvolupa en sis capítols. A partir de l'escolta de la situació a partir dels millors coneixements científics disponibles avui (cap. 1), recorre a la llum de la Bíblia i la tradició judeocristiana (cap. 2), detectant les arrels del problema (cap. 3) en la tecnocràcia i l'excessiu replegament autoreferencial de l'ésser humà. La proposta de l'Encíclica (cap. 4) és la d'una «ecologia integral, que incorpori clarament les dimensions humanes i socials» (137), inseparablement vinculades amb la situació ambiental. En aquesta perspectiva, el Papa Francesc proposa (cap. 5) emprendre un diàleg honest a tots els nivells de la vida social, que faciliti processos de decisió transparents. I recorda (cap. 6) que cap projecte pot ser eficaç si no està animat per una consciència formada i responsable, suggerint principis per créixer en aquesta direcció a nivell educatiu, espiritual, eclesial, polític i teològic. El text acaba amb dues oracions, una que s'ofereix per ser compartida amb tots els que creuen en «un Déu creador omnipotent» (246), i l'altra proposta als que professen la fe en Jesucrist, rimada amb la tornada «laudato si'», que obre i tanca l'Encíclica.

El text està travessat per alguns eixos temàtics, vistos des de variades perspectives, que li donen una forta coherència interna: «l'íntima relació entre els pobres i la fragilitat del planeta, la convicció que al món tot està connectat, la crítica al nou paradigma i a les formes de poder que deriven de la tecnologia, la invitació a buscar altres maneres d'entendre l'economia i el progrés, el valor propi de cada criatura, el sentit humà de l'ecologia, la necessitat de debats sincers i honestos, la greu responsabilitat de la política internacional i local, la cultura del descart i la proposta d'un nou estil de vida»(16).

Capítol 1 - «El que li està passant a casa nostra»

El capítol assumeix els descobriments científics més recents en matèria ambiental com a manera d'escoltar el clam de la creació, per «convertir en patiment personal el que li passa al món, i així reconèixer quina és la contribució que cadascú pot aportar» (19) . S'escometen així «diversos aspectes de l'actual crisi ecològica» (15).

El canvi climàtic: «El canvi climàtic és un problema global amb greus dimensions ambientals, socials, econòmiques, distributives i polítiques, i planteja un dels principals reptes actuals per a la humanitat» (25). Si «el clima és un bé comú, de tots i per a tots» (23), l'impacte més greu de la seva alteració recau en els més pobres, però molts dels que «tenen més recursos i poder econòmic o polític semblen concentrar-se sobretot en emmascarar els problemes o en amagar els símptomes»(26): «La manca de reaccions davant d'aquests drames dels nostres

germans i germanes és un signe de la pèrdua d'aquell sentit de responsabilitat pels nostres semblants sobre el qual es funda tota societat civil» (25).

La qüestió de l'aigua: El Papa afirma sense embuts que «l'accés a l'aigua potable i segura és un dret humà bàsic, fonamental i universal, perquè determina la supervivència de les persones, i per tant és condició per a l'exercici dels altres drets humans». Privar els pobres de l'accés a l'aigua significa «negar-los el dret a la vida radicat en la seva dignitat inalienable» (30).

La pèrdua de la biodiversitat: «Cada any desapareixen milers d'espècies vegetals i animals que ja no podrem conèixer, que els nostres fills ja no podran veure, perdudes per sempre» (33). No són només eventuals "recursos" explotables, sinó que tenen un valor en si mateixos. En aquesta perspectiva «són lloables i de vegades admirables els esforços de científics i tècnics que intenten aportar solucions als problemes creats per l'ésser humà», però aquesta intervenció humana, quan es posa al servei de les finances i el consumisme, «fa que la terra en què vivim es torni menys rica i bella, cada vegada més limitada i gris»(34).

El deute ecològic: En el marc d'una ètica de les relacions internacionals, l'Encíclica indica que hi ha «un autèntic deute ecològic» (51), sobretot del Nord en relació amb el Sud del món. Davant del canvi climàtic hi ha «responsabilitats diversificades» (52), i són més grans les dels països desenvolupats.

Coneixent les profundes divergències que hi ha respecte a aquestes problemàtiques, el Papa Francesc es mostra profundament impressionat per la «debitat de les reaccions» davant els drames de tantes persones i poblacions. Encara que no falten exemples positius (58), assenjala «un cert adormiment i una alegre irresponsabilitat» (59). Falten una cultura adequada (53) i la disposició a canviar d'estil de vida, producció i consum (59), alhora que urgeix a «crear un sistema normatiu que [...] assegurui la protecció dels ecosistemes» (53) .

Capítol segon - L'Evangelí de la creació

Per afrontar la problemàtica il·lustrada en el capítol anterior, el Papa Francesc rellegeix els relats de la Bíblia, ofereix una visió general que prové de la tradició judeocristiana i articula la «tremenda responsabilitat» (90) de l'ésser humà respecte a la creació, el llaç íntim que hi ha entre totes les criatures, i el fet que «l'ambient és un bé col·lectiu, patrimoni de tota la humanitat i responsabilitat de tots» (95).

En la Bíblia, «el Déu que allibera i salva és el mateix que va crear l'univers», i «en Ell es conjuguen l'afecte i el vigor» (73). El relat de la creació és central per reflexionar sobre la relació entre l'ésser humà i les altres criatures, i sobre com el pecat trenca l'equilibri de tota la creació en el seu conjunt. «Aquestes narracions suggereixen que l'existència humana es basa en tres relacions fonamentals estretament connectades: la relació amb Déu, amb el proïsme i amb la terra. Segons la Bíblia, les tres relacions vitals s'han trencat, no només externament, sinó també dins nostre. Aquesta ruptura és el pecat»(66).

Per això, tot i que «si és veritat que algunes vegades els cristians hem interpretat incorrectament les Escriptures, avui hem de rebutjar amb força que, del fet de ser creats a imatge de Déu i del mandat de dominar la terra, es dedueixi un domini absolut sobre les altres criatures»(67). A l'ésser humà li correspon «"llaurar i cuidar " el jardí del món (cf. Gn 2,15)» (67), sabent que «la finalitat última de les altres criatures no som nosaltres. Però totes avancen, juntament amb nosaltres i a través de nosaltres, cap al terme comú, que és Déu»(83).

Que l'ésser humà no sigui patró de l'univers «no vol dir igualar a tots els éssers vius i treure-li a l'ésser humà aquest valor peculiar» que el caracteritza ni «tampoc suposa una divinització de la terra que ens privaria del cridat a col·laborar amb ella i a protegir la seva fragilitat»(90). En aquesta perspectiva «tot acarnissament amb qualsevol criatura "és contrari a la dignitat humana"» (92), però «no pot ser real un sentiment d'íntima unió amb els altres éssers de la naturalesa si al mateix temps al cor no hi ha tendresa , compassió i preocupació pels éssers humans»(91). És necessària la consciència d'una comunió universal: «Creats pel mateix Pare, tots els éssers de l'univers estem units per llaços invisibles i conformem una mena de família universal, [...] que ens mou a un respecte sagrat, afectuós i humil»(89).

Conclou el capítol amb el cor de la revelació cristiana: el «Jesús terrenal» amb la seva «relació tan concreta i amable amb les coses» està «ressuscitat i gloriós, present en tota la creació amb el seu senyoriu universal» (100).

Capítol tercer - L'arrel humana de la crisi ecològica

Aquest capítol presenta una anàlisi de la situació actual «de manera que no mirem només els símptomes sinó també les causes més profundes» (15), en un diàleg amb la filosofia i les ciències humanes.

Un primer fonament del capítol són les reflexions sobre la tecnologia: se li reconeix amb gratitud la seva contribució a la millora de les condicions de vida (102-103), encara que també dóna «als que tenen el coneixement, i sobretot el poder econòmic per utilitzar-lo, un domini impressionant sobre el conjunt de la humanitat i del món sencer»(104). Són justament les lògiques de domini tecnocràtic les que porten a destruir la natura i a explotar a les persones i les poblacions més febles. «El paradigma tecnocràtic també tendeix a exercir el seu domini sobre l'economia i la política» (109), impeding reconèixer que «el mercat per si mateix no garanteix el desenvolupament humà integral i la inclusió social» (109).

En l'arrel de tot això pot diagnosticar-se en l'època moderna un excés d'antropocentrisme (116): l'ésser humà ja no reconeix la seva posició justa respecte al món, i assumeix una postura autoreferencial, centrada exclusivament en si mateix i el seu poder. D'això deriva una lògica d'"utilitza i tira" que justifica tot tipus de descart, sigui aquest humà o ambiental, que tracta l'altre i a la naturalesa com un simple objecte i condueix a una infinitat de formes de domini. És la lògica que condueix a l'explotació infantil, l'abandó de les persones grans, a reduir els altres a l'esclavitud, a sobrevalorar les capacitats del mercat per a autoregular-se, a practicar la tracta d'éssers humans, el comerç de pells d'animals en vies d'extinció, i de "diamants de sang". És la mateixa lògica de moltes màfies, dels traficants d'òrgans, del narcotràfic i del descart de nens que no respon al desig dels seus pares (123).

Des d'aquesta perspectiva, l'Encíclica afronta dos problemes crucials per al món d'avui. En primer lloc, el treball: «En qualsevol planteig sobre una ecologia integral, que no exclogui l'ésser humà, és indispensable incorporar el valor del treball» (124), ja que «deixar d'invertir en les persones per obtenir un major rèdit immediat és molt mal negoci per a la societat»(128).

En segon lloc, els límits del progrés científic, amb clara referència als Objectius Generals del Mil·lenni (132-136), que són «una qüestió ambiental de caràcter complex» (135). Si bé «en algunes regions la seva utilització ha provocat un creixement econòmic que va ajudar a resoldre problemes, hi ha dificultats importants que no han de ser relativitzades» (134), per exemple «una concentració de terres productives en mans de pocs» (134). El Papa Francesc pensa en particular en els petits productors i en els treballadors del camp, en la biodiversitat,

en la xarxa d'ecosistemes. És per això necessari assegurar «una discussió científica i social que sigui responsable i àmplia, capaç de considerar tota la informació disponible i de dir les coses pel seu nom», a partir de «línies d'investigació lliure i interdisciplinària» (135).

Capítol quart - Una ecologia integral

El nucli de la proposta de l'Encíclica és una ecologia integral com a nou paradigma de justícia, una ecologia que «incorpori el lloc peculiar de l'ésser humà en aquest món i les seves relacions amb la realitat que l'envolta» (15). De fet no podem «entendre la naturalesa com quelcom separat de nosaltres o com un mer marc de la nostra vida» (139). Això val per a tot el que vivim en diferents camps: en l'economia i en la política, en les diferents cultures, especialment les més amenaçades, i fins i tot en tot moment de la nostra vida quotidiana.

La perspectiva integral incorpora també una ecologia de les institucions. «Si tot està relacionat, també la salut de les institucions d'una societat té conseqüències en l'ambient i en la qualitat de vida humana: "Qualsevol menyspreu de la solidaritat i del civisme produeix danys ambientals"» (142).

Amb molts exemples concrets el Papa Francesc il·lustra el seu pensament: hi ha un vincle entre els assumptes ambientals i qüestions socials humanes, i aquest vincle no es pot trencar. Així doncs, «l'anàlisi dels problemes ambientals és inseparable de l'anàlisi dels contextos humans, familiars, laborals, urbans, i de la relació de cada persona amb si mateixa» (141), perquè «no hi ha dues crisis separades, una ambiental i l'altra social, sinó una única i complexa crisi socioambiental»(139).

Aquesta ecologia ambiental «és inseparable de la noció de bé comú» (156), que s'ha de comprendre de manera concreta: en el context d'avui en què «on hi ha tantes iniquitats i cada vegada són més les persones descartables, privades de drets humans bàsics», esforçar-se pel bé comú significa fer opcions solidàries sobre la base d'una «opció preferencial pels més pobres»(158). Aquesta és la millor manera de deixar un món sostenible a les properes generacions, no amb les paraules, sinó per mitjà d'un compromís d'atenció cap als pobres d'avui com havia subratllat Benet XVI: «a més de la lleial solidaritat intergeneracional, s'ha de reiterar la urgent necessitat moral d'una renovada solidaritat intrageneracional»(162).

L'ecologia integral implica també la vida quotidiana, a la qual l'Encíclica dedica una especial atenció, en particular en l'ambient urbà. L'ésser humà té una enorme capacitat d'adaptació i «és admirable la creativitat i la generositat de persones i grups que són capaços de revertir els límits de l'ambient, [...] aprenent a orientar la seva vida enmig del desordre i la precarietat» (148). No obstant això, un desenvolupament autèntic pressuposa un millorament integral en la qualitat de la vida humana: espais públics, habitatge, transports, etc. (150-154).

També «el nostre propi cos ens situa en una relació directa amb l'ambient i amb els altres éssers vivents. L'acceptació del propi cos com a do de Déu és necessària per acollir i acceptar el món sencer com a regal del Pare i casa comuna; mentre una lògica de domini sobre el propi cos es transforma en una lògica de vegades subtil de domini»(155).

Capítol cinquè - Algunes línies orientatives i d'acció

Aquest capítol afronta la pregunta sobre què podem i hem de fer. Amb les anàlisis no n'hi ha prou: es requereixen propostes «de diàleg i d'acció que involucrin tant a cada un de nosaltres com a la política internacional» (15) i «que ens ajudin a sortir de l'espiral d'autodestrucció en què ens estem submergint» (163). Per al Papa Francesc és imprescindible

que la construcció de camins concrets no s'afronti de manera ideològica, superficial o reduccionista. Per a això és indispensable el diàleg, terme present al títol de cada secció d'aquest capítol: «Hi ha discussions sobre qüestions relacionades amb l'ambient, on és difícil arribar a consensos. [...] L'Església no pretén definir les qüestions científiques ni substituir la política, però [jo] convido a un debat honest i transparent, perquè les necessitats particulars o les ideologies no afectin al bé comú»(188).

Sobre aquesta base el Papa Francesc no tem formular un judici sever sobre les dinàmiques internacionals recents: «les Cimera mundials sobre l'ambient dels darrers anys no van respondre a les expectatives perquè, per falta de decisió política, no van aconseguir acords ambientals globals realment significatius i eficaços»(166). I es pregunta «¿Per què es vol preservar avui un poder que serà recordat per la seva incapacitat d'intervenir quan era urgent i necessari fer-ho?» (57). Són necessaris, com els pontífexs han repetit moltes vegades a partir de la *Pacem in terris*, formes i instruments eficaços de governança global (175): «necessitem un acord sobre els règims de governança global per a tota la gamma dels anomenats "béns comuns globals"» (174), atès que «"la protecció ambiental no pot assegurar-se només sobre la base del càlcul financer de costos i beneficis. L'ambient és un d'aquells béns que els mecanismes del mercat no són capaços de defensar o de promoure adequadament"» (190, que cita les paraules del Compendi de la doctrina social de l'Església).

Igualment en aquest capítol, el Papa Francesc insisteix sobre el desenvolupament de processos de decisió honestos i transparents, per poder "discernir" les polítiques i iniciatives empresarials que condueixen a un «autèntic desenvolupament integral» (185). En particular, l'estudi de l'impacte ambiental d'un nou projecte «requereix processos polítics transparents i subjectes al diàleg, mentre la corrupció, que amaga el veritable impacte ambiental d'un projecte a canvi de favors, sol portar a acords espuris que eviten informar i debatre àmpliament»(182).

La crida als que detenen encàrrecs polítics és particularment incisiva, perquè evitin «la lògica eficientista i immediatista» (181) que avui predomina. Però «si s'atreveix a fer-ho, tornarà a reconèixer la dignitat que Déu li ha donat com a humà i deixarà després del seu pas per aquesta història un testimoni de generosa responsabilitat» (181).

Capítol sisè - Educació i espiritualitat ecològica

El capítol final va al nucli de la conversió ecològica a la qual ens convida l'Encíclica. L'arrel de la crisi cultural és profunda i no és fàcil redissenyar hàbits i comportaments. L'educació i la formació segueixen sent desafiaments bàsics: «tot canvi necessita motivacions i un camí educatiu» (15). Han d'involucrar els ambients educatius, abans de res «l'escola, la família, els mitjans de comunicació, la catequesi» (213).

El punt de partida és "apostar per un altre estil de vida" (203-208), que obri la possibilitat d'«exercir una sana pressió sobre els que tenen el poder polític, econòmic i social» (206). És el que passa quan les opcions dels consumidors aconseguixen «modificar el comportament de les empreses, forçant-les a considerar l'impacte ambiental i els patrons de producció» (206).

No es pot menystenir la importància de cursos d'educació ambiental capaços de canviar els gestos i hàbits quotidians, des de la reducció en el consum d'aigua a la separació de residus o l'«apagar els llums innecessaris» (211). «Una ecologia integral també està feta de simples gestos quotidians on trenquem la lògica de la violència, de l'aprofitament, de l'egoisme» (230).

Tot això serà més senzill si part d'una mirada contemplativa que ve de la fe. «Per al creient, el món no es contempla des de fora sinó des de dins, reconeixent els llaços amb els que el Pare ens ha unit a tots els éssers. A més, fent créixer les capacitats peculiars que Déu li ha donat, la conversió ecològica porta el creient a desenvolupar la seva creativitat i el seu entusiasme»(220).

Torna la línia proposada a l'*Evangelii Gaudium*: «La sobrietat, que es viu amb llibertat i consciència, és alliberadora» (223), així com «la felicitat requereix saber limitar algunes necessitats que ens aturdeixen, quedant així disponibles per a les múltiples possibilitats que ofereix la vida»(223). D'aquesta manera es fa possible «sentir que ens necessitem els uns als altres, que tenim una responsabilitat pels altres i pel món, que val la pena ser bons i honestos» (229).

Els sants ens acompanyen en aquest camí. Sant Francesc, esmentat moltes vegades, és l'«exemple per excel·lència de la cura pel que és feble i d'una ecologia integral, viscuda amb alegria» (10). Però l'encíclica recorda també a sant Benet, santa Teresa de Lisieux i al beat Charles de Foucauld. Després de la *laudato si'*, l'examen de consciència -instrument que l'Església ha aconsellat per orientar la pròpia vida a la llum de la relació amb el Senyor- haurà d'incloure una nova dimensió, considerant no només com es viu la comunió amb Déu, amb els altres i amb un mateix, sinó també amb totes les criatures i la natura.

